

УДК 378.147.016:81-028.31:004.773.7

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1\(19\)-267-277](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1(19)-267-277)

Мирончук Наталія Миколаївна доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0002-1360-6381>

Антонова Олена Євгеніївна доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0002-3240-6297>

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Анотація. У статті обґрунтовується цінність універсальних навичок (soft skills) для працевлаштування та трудової діяльності. Стверджується актуальність проблеми формування комунікативної компетентності як запоруки успішного виконання професійних завдань. Зазначено, що визначальною характеристикою сучасного суспільного буття є цифровізація, і це зумовлює нові підходи й моделі навчання здобувачів освіти. Підкреслено, що активізація дистанційних і змішаних форм навчання зумовлює такі виклики: зменшується частота і частка активного мовлення майбутніх фахівців, змінюється якість зворотного зв'язку в навчанні, знижується рівень комунікативних навичок студентів. Окреслено сутність та виокремлено уміння комунікативної компетентності майбутніх учителів. На основі аналізу студентських есе «Які якості важливі у професійній педагогічній діяльності?» (n=43) з'ясовано вимоги до мовлення вчителя. Визначено шляхи розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів немовних спеціальностей: введення до змісту освітніх програм спеціальних освітніх компонентів; передбачення у змісті навчальних дисциплін тем, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності; включення до змісту навчальних дисциплін видів роботи для розвитку умінь комунікації та формування культури мовлення. Названо види навчальної діяльності студентів з розвитку комунікативної компетентності магістрантів спеціальності 013 Початкова освіта у процесі вивчення освітніх компонентів: самопрезентація, знайомство з класом, моделювання фрагментів

уроків/виховних ситуацій, обговорення і розв'язування професійно орієнтованих комунікативних ситуаційних завдань, створення інтелектуальної карти та побудова зв'язного висловлювання на її основі, створення та виголошення публічної промови. Підкреслено роль професійно орієнтованих комунікативних ситуацій у розвитку мовлення майбутнього вчителя.

Ключові слова: комунікативна компетентність, культура мовлення, професійно орієнтовані комунікативні ситуації, цифровізація освіти, інформаційно-комунікаційні технології, майбутній учитель.

Myronchuk Nataliia Mykolaivna Doctor of Sciences (Pedagogy), Docent, Docent of departments of professional and pedagogical, special education, andragogy and management, Zhytomyr Ivan Franko State University, Velyka Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, tel.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0002-1360-6381>

Antonova Olena Yevgeniivna Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Manager of departments of professional and pedagogical, special education, andragogy and management, Zhytomyr Ivan Franko State University, Velyka Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, tel.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0002-3240-6297>

FORMATION OF THE FUTURE TEACHERS' COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE CONDITIONS OF AN EDUCATIONS' MIXED FORM

Abstract. The article substantiates the value of soft skills for employment and work. The relevance of the formation of specialists' communicative competence as a guarantee of successful performance of professional tasks is affirmed. It is noted that digitization is a defining characteristic of modern social life, and this leads to new approaches and models of student learning. It is emphasized that the activation of distance and mixed forms of education leads to the following challenges: the frequency and share of active speech of future specialists decreases, the quality of feedback in education changes, and the level of students' communication skills decreases. The essence and skills of future teachers' communicative competence are outlined. Based on the analysis of student essays "What qualities are important in professional teaching activity?" (n=43) found out the requirements for the teacher's speech. The following ways of developing the future teachers' communicative competence of non-language specialties are defined: introduction of special educational components into the content of educational programs; study of topics aimed at the development of communicative competence; performance of educational tasks for the development

of communication skills and the formation of speech culture. The types of educational activities for the development of communicative competence of master's students in the specialty 013 Primary education are named: self-presentation, familiarization with the class, modelling of fragments of lessons and educational situations, discussion and solving professionally oriented communicative situational tasks, creating an intellectual map and building a coherent statement based on it, creating and delivering a public speech. The role of professionally oriented communicative situations in the development of the future teachers' speech is emphasized.

Keywords: communicative competence, speech culture, professionally oriented communicative situations, digitalization of education, information and communication technologies, future teacher.

Постановка проблеми. Прискорення цифрової трансформації, глобалізація, демографічні зміни, пандемія та інші тенденції й події змінюють попит на професійні компетентності майбутніх фахівців. Запити щодо професійних компетентностей залежать не лише від суспільних змін, розвитку й упровадження нових технологій праці тощо, але й від особливостей трудової діяльності, особистості фахівця та ін. Світ праці змінюється, однак незмінною є мета вищої освіти – якісно готувати майбутніх фахівців до діяльності в швидко змінюваному середовищі трудової діяльності, оснащуючи їх важливими для ринку праці компетентностями.

Будь-яка спільна діяльність людей у суспільстві координується й узгоджується, у ній наявний процес обміну думками. Під час обміну інформацією досягаються організація та єдність дії окремих особистостей, здійснюється інтелектуальна та емоційно-чуттєва взаємодія між ними, формується спільність настроїв і поглядів. Тобто функціонування суспільства забезпечується через спілкування/комунікацію, у процесі чого відбуваються обмін інформацією, цінностями, знаннями, вміннями, результатами індивідуальної чи спільної діяльності, здійснюється засвоєння досвіду та ін. Результат комунікації (ефективність, конструктивність, продуктивність та ін.) залежить від рівня компетентності комунікантів, загальної культури та культури мовлення суб'єктів взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових джерел підтверджує складність визначити універсальний перелік компетентностей майбутніх фахівців, щоб цілком відповідати вимогам трудової діяльності. Наголошується на важливості як спеціальних/фахових (hard skills), так і універсальних (soft skills) компетентностей. Водночас можемо стверджувати, що такі здатності, як критичне мислення, інформаційна грамотність, спроможність працювати в команді, лідерство, здатність вирішувати проблеми, вміння переконувати, комунікативність, креативність, вміння

самоорганізації праці та ін., є важливими для фахівців різних галузей знань. Про важливість таких soft skills зазначають у своїх публікаціях К. Альшар і М. Севейлем [1], О. Біляковська [2], К. Гейсінгер [3], М. Хілтон і Дж. Пелегріно [4] та ін. Дослідники стверджують, що для працевлаштування та професійної діяльності важливими є також інноваційне мислення, інформаційна грамотність, проактивність, уміння знаходити способи розв'язання складних проблем і приймати відповідні рішення.

К. Альшар та М. Севейлем [1] зазначають про зростання потреби формування в здобувачів вищої освіти когнітивних, соціальних і технічних навичок, щоб сучасні випускники були спроможні діяти ефективно в складних і ризикованих системах і середовищах. Дослідники визначили 20 вимірів універсальних навичок, важливих для працевлаштування: критичне мислення; спільна командна робота; комунікативні навички; креативність та інноваційні навички; професійне ставлення; володіння інформаційними технологіями; навички міжособистісного спілкування; технічні навички; гнучкість; стійкість; міжкультурні навички; лідерські навички; трудова етика; планування; організаційні навички; волонтерська компетентність; аналітичне мислення; соціальна відповідальність; вирішення проблем реального світу; знання глобального бізнесу і прийняття рішень.

Результати інших досліджень [5; 6] показали, що для працевлаштування найбільш затребуваними є лідерські, комунікативні та міжособистісні навички.

У 40 % вакансій [7] як бажана для працевлаштування якість зазначена комунікативність. Комунікативність людини проявляється у легкості її входження в контакт з іншими людьми, відсутності замкнутості, ізольованості. Вважається, що злагоджена робота колективу, в якому сформовано дружній стиль міжособистісної комунікації, є запорукою успішного виконання поставлених завдань. Водночас зростає вимога прояву тактовності у поведінці та мовленні людини – її частота становить 62% у запитах роботодавців.

Метою статті є з'ясувати сутнісні аспекти, актуальні чинники, шляхи, форми, методи та види навчальної роботи з формування комунікативної компетентності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Однією з визначальних характеристик сучасного суспільного буття є *цифровізація*, яка покликана забезпечити і покращити зв'язок у сфері послуг, професійної діяльності, комунікації, освіти і навчання. Інтенсивний та масовий перехід до використання цифрових технологій через спалах Covid 19 спричинив потребу розробки нових стратегій освіти, нового розуміння розвитку вищої освіти, нових підходів і нових моделей навчання майбутніх фахівців.

Ситуація в світі внесла корективи в формат навчання, яке сьогодні більшою мірою відбувається з використанням дистанційних або змішаних

форм. За цих умов відбувається модернізація освітнього процесу з використанням цифрових технологій. Цифровізація освіти – це упровадження в освітній процес на всіх рівнях сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою розвитку в молоді soft skills, максимального використання різноманітного мультимедійного контенту з навчальною метою, інтенсифікація освітнього процесу з допомогою інтерактивних методів навчання [8].

З однієї сторони, змінилися очікування і запити студентів як досвідчених користувачів цифрових технологій щодо ціннісної пропозиції закладів вищої освіти. Цифрова інфраструктура, навчальні платформи, онлайн інструменти для співпраці, IT-технології, які пропонує університет, впливають на рівень задоволеності здобувачів як клієнтів/замовників освітніх послуг. З іншої сторони, використання цифрових інструментів, переорієнтувавши комунікацію викладачів і студентів у формат онлайн спілкування, змінило якість зворотного зв'язку, спілкування/взаємодії студентів між собою та з викладачем. *Зменшилася частота і частка живої мовленнєвої комунікації, активної дискусії вголос, самоорганізації мовця у ситуаціях комунікативної взаємодії.*

Дистанційна, змішана, індивідуальна форми навчання зменшують частоту професійного мовлення, знижують число ситуацій мовленнєвої комунікації у процесі навчання, що обмежує можливості розвитку в здобувачів вищої освіти культури мовлення, побудови професійного діалогу, формування зв'язного висловлювання.

Спілкування з допомогою соціальних мереж актуалізує внутрішнє мовлення, продукує комунікацію з допомогою символів і *нівелює процес говоріння, позбавляє практики активного спілкування.* Відповідно, це не розвиває вміння говорити, зв'язно висловлюватися, а натомість впливає на *зниження майстерності мовця та ефективності комунікативної взаємодії.* Ще однією істотною особливістю спілкування з допомогою соціальних мереж є *недотримання культури мовлення:* домінування в мовленні суб'єктів спілкування побутової лексики над унормованою; вибіркове вживання літературної/побутової лексики відповідно до обставин та мовної ситуації; недостатність комунікативних навичок формулювати, інтерпретувати цінність свого досвіду та ін.

Компетентність майбутнього фахівця передбачає його здатність актуалізувати набуті знання, сформовані уміння, способи поведінки, особистісний та професійний досвід у конкретних *ситуаціях професійної діяльності.* На створення/появу ситуацій професійної діяльності впливають професійні завдання, специфіка педагогічної професії та об'єкта/суб'єкта праці, умови, обставини діяльності. Рівень сформованої компетентності (загальної та професійної) педагога надає йому змогу застосувати критичність мислення, виявити гнучкість, варіативність дій та віднайти спосіб поведінки у конкретній ситуації.

Комунікативна компетентність майбутнього вчителя – це здатність взаємодіяти з суб'єктами професійної діяльності ефективно та продуктивно відповідно до комунікативної ситуації. Її сформованість визначається відповідним рівнем знань, умінь, навичок, мотиваційно-ціннісного ставлення, рефлексивно-оцінних здатностей комунікантів. Вона формується в ситуаціях безпосередньої та опосередкованої взаємодії, внаслідок чого суб'єкт взаємодії отримує інформацію про зміст, особливості, характер перебігу міжособистісної комунікативної взаємодії, засоби впливу та способи дій і поведінки її суб'єктів.

У контексті оновлення соціальних запитів щодо професійної підготовки фахівців освітньої галузі знань відбувається переосмислення цілей, завдань, змісту навчання, оновлення/модифікація форм, методів та засобів організації навчальної діяльності. Переосмислюються підходи до організації педагогічної практики здобувачів вищої освіти, імітаційно-моделювальної діяльності у процесі навчання (мікровикладання, ситуаційне навчання, застосування кейс-методик), до використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформаційно-комунікаційні технології передбачають єдність інформаційних і комунікаційних технологій, які забезпечують партнерську взаємодію суб'єктів освітньої діяльності. Виникає різновид комунікативної компетентності, який передбачає спроможність педагога здійснювати комунікацію в умовах онлайн середовища, – комунікативна медіакомпетентність.

Комунікативна медіакомпетентність – спілкування людини в медіапросторі, що може містити аудіо- та відеокommунікацію й для успішного здійснення якого необхідні відповідні знання, уміння, навички. Комунікативна медіакомпетентність педагога у професійній діяльності виявляється у процесі його активності в медійному просторі: під час просвітницької діяльності, в процесі організації й проведення різних онлайн заходів (конференцій, семінарів, вебінарів), колективної та індивідуальної роботи з батьками учнів, з метою ефективного зворотного зв'язку та ін.

У професійній педагогічній діяльності належний рівень сформованості комунікативної компетентності педагога потребує прояву таких *умінь*:

- проявляти готовність здійснювати ефективну взаємодію, мати соціально ціннісну спрямованість комунікативної поведінки;
- виявляти соціально-психологічну перцепцію;
- знати, розуміти та використовувати способи і прийоми конструктивної взаємодії;
- усвідомлювати й долати бар'єри і труднощі міжособистісного спілкування;

- оцінювати, аналізувати та визначати специфічні ознаки/маркери ситуації взаємодії, відповідно до яких обирається зміст, стиль, засоби мовної поведінки;

- виявляти варіативність комунікативної поведінки і багатоваріантність дій відповідно до особливостей комунікативної ситуації та суб'єктів взаємодії.

Мовлення вчителя є показником рівня сформованості в нього педагогічної культури, засобом самовираження і самоутвердження його особистості. Аналіз студентських есе «Які якості важливі у професійній педагогічній діяльності?» (n=43) показав наявність у 90,7% робіт характеристик на позначення комунікативної компетентності вчителя. Здобувачі ставлять такі вимоги до мовлення педагога: вільне володіння словом; зв'язне мовлення; високий рівень комунікативної компетентності; виразність, доступність, зрозумілість мовлення; майстерне володіння словом (тембр, методика голосу, артикуляція, дикція); культура мовлення; характеризують педагога як ерудованого комуніканта /мовця. Здатність педагога володіти красномовством, бути вдалим оратором відзначено в 34,9 % робіт.

Підвищення рівня комунікативних умінь та навичок, успішне використання в освітній діяльності риторичних засобів зумовлюють основу для самореалізації студентів педагогічних спеціальностей. Окрім ґрунтовних лінгвістичних знань, майбутній учитель повинен розвивати уміння говорити, організовувати мовлення відповідно до ситуації професійної діяльності, проявляти високий рівень самоорганізації у різних ситуаціях комунікативної взаємодії.

Можемо визначити такі *шляхи* розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів немовних спеціальностей:

- введення до змісту освітніх програм спеціальних освітніх компонентів;

- передбачення у змісті навчальних дисциплін тем, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності;

- включення до змісту навчальних дисциплін видів роботи для розвитку умінь комунікації та формування культури мовлення.

Мовлення студента розвивається на кожному навчальному занятті (практичному і лекційному) і на всіх його етапах. Готуючись до заняття, студент/учитель повинен орієнтуватися на вік слухачів, рівень розвитку, мету спілкування, усвідомлювати, яким має бути перебіг процесу мовлення, які почуття, міркування він повинен викликати у суб'єктів взаємодії, які засоби використати, щоб створити атмосферу співпраці, взаєморозуміння.

Розвивальний потенціал для формування комунікативної компетентності майбутніх учителів спеціальності 013 Початкова освіта магістерського рівня вищої освіти мають і обов'язкові, й вибіркові освітні компоненти (табл. 1).

Таблиця 1

Види навчальних завдань з розвитку мовлення майбутніх учителів

Освітні компоненти	Навчальні завдання
Теорія та методика педагогічної діяльності (обов'язковий)	– змодельовати педагогічну ситуацію «Самопрезентація вчителя під час першої зустрічі з учнями (3-4 хв.)», вказати, які обрано засоби встановлення особистого контакту, смислові та емоційні акценти, елементи педагогічної техніки (голос, міміка, пантоміміка), стиль спілкування; – створити інтелектуальну карту за питанням плану та побудувати зв'язне висловлювання на її основі; - провести педагогічну дискусію (тематика: У чому сутність колективного характеру педагогічної професії? Педагогічний талент чи педагогічне ремесло? Що може зробити вчитель для розвитку особистості своїх учнів? Чи існує залежність рівня розвитку школярів від професійної культури вчителя? Хто є ідеальним учителем?)
Культура міжособистісних відносин у закладах освіти та закладах спеціальної освіти (вибірковий)	– підготувати інформацію (приклади) про стереотипи сприйняття та обговорити з групою; – підготувати самопрезентацію своєї особистості (до 5 реплік) у таких сферах: робота з дітьми, інтереси/захоплення, менеджер/управлінець; – використовуючи метод самопрезентації, підготувати і виголосити невеликий текст про свої вербальні здібності; – поміркувати, визначити й обговорити з групою помилки/ категорії помилок, які трапляються у вербальній комунікації; – підготувати приклади використання різних видів невербального мовлення й обговорити їх зі студентами групи у формі гри/круглого столу/тощо; – упродовж 5 хвилин поспілкуватися з партнером на тему «Мої переживання та страхи». Під час розмови уникати пауз. Визначити й обговорити труднощі процесу спілкування за наданими критеріями; – виголосити упродовж 30 секунд найважливішу інформацію про себе (спроєкувати різні ситуації, в яких ця інформація може стати в нагоді)
Технологія навчання дорослих (вибірковий)	– підготувати фрагмент виступу/промови, підібравши цікаву пізнавальну інформацію, виголосити виступ, дотримуючись вимог публічної промови (2-3 хвилини); – розробити фрагмент тренінгу (з удосконалення комунікативних якостей/ з розвитку здібностей/ тощо), провести з групою здобувачів

Ефективними *формами* розвитку комунікативної компетентності студентів є підготовка й проведення практичних/семінарських занять, захисти курсових/дипломних робіт, наукових проєктів, захист матеріалів педагогічної практики. Здобувачам пропонуються такі *види навчальної роботи*: самопрезентація, знайомство з класом, моделювання фрагментів уроків/виховних ситуацій, обговорення і розв'язування професійно орієнтованих комунікативних ситуаційних завдань, створення інтелектуальної карти та побудова зв'язного висловлювання на її основі, створення та виголошення публічної промови.

Сучасна освітня ситуація спонукає більше уваги надавати практичній стороні взаємодії, аніж навчанню теоретичних знань. Студенти повинні бути включені в професійно орієнтовані ситуації завдяки контекстному навчанню, яке передбачає імітаційно-моделююче та навчально-професійне навчання. Активне навчання, орієнтоване на професійні практичні запити, має за мету покращити розвиток навичок у реальній професійній діяльності й продуктивно реалізується завдяки використанню ситуаційного підходу.

Метод ситуаційного аналізу – техніка навчання, за якої використовується опис реальних ситуацій професійної діяльності та постановка конкретних завдань. Наприклад, здобувачеві пропонуються ситуації, в яких визначено такі завдання: презентувати свій досвід роботи в іншому закладі освіти, підготувати та представити досвід роботи школи, виступити з вітальною промовою до іноземних гостей, підготувати доповідь для участі у науково-практичній конференції, презентувати себе під час заміни уроку іншого вчителя тощо. Мета використання цього методу полягає в необхідності проаналізувати ситуацію, сформулювати проблему та запропонувати можливі способи її розв'язання.

У процесі навчання здобувач повинен не лише відтворювати засвоєні знання, а й грамотно будувати мовлення на заняттях з різних предметів та критично аналізувати своє і мовлення інших. Пропонуються такі *критерії* для аналізу: логічність, доступність, чіткість, переконливість висловлювання; правильність та чистота мовлення; виразність і багатство мовлення (використання засобів вербальної та невербальної взаємодії); наявність та якість зворотного зв'язку.

Висновки. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що комунікативна компетентність майбутнього вчителя означає його готовність і спроможність доцільно й ефективно здійснювати процес мовлення в конкретних ситуаціях професійної діяльності, застосовуючи при цьому як мовні, так і позамовні та інтонаційні засоби виразності. В умовах запровадження дистанційних та змішаних форм навчання зменшується частка активного мовлення майбутніх фахівців та знижується рівень їх комунікативної вмілості.

Цифровізація освіти підвищила цінність інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання та посилила вимоги до майбутнього вчителя

щодо рівня володіння ним комунікативною компетентністю і медіакомпетентністю. Результати опитування здобувачів освіти свідчать про усвідомлення ними рівня значущості комунікативної компетентності у професійній діяльності вчителя, для якого слово є основним засобом діяльності. Тому формування комунікативної компетентності має відбуватися через введення до змісту освітніх програм спеціальних освітніх компонентів; передбачення у змісті навчальних дисциплін тем, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності; включення до змісту навчальних дисциплін видів роботи для розвитку умінь комунікації та формування культури мовлення. Реалізації цього завдання сприяє потенціал обов'язкових і вибіркових освітніх компонентів та спеціальні форми, методи і види навчальної роботи. Значна роль у розвитку мовлення майбутнього вчителя належить використанню професійно орієнтованих комунікативних ситуацій, зміст та методика розв'язування яких є предметом подальших наукових пошуків.

Література:

1. Alshare, K. & Sewailem, M. F. 2018. A Gap Analysis of Business Students' Skills in the 21st Century: A Case Study of Qatar. *Academy of Educational Leadership Journal*. 2018. 22(1). P. 1-22. Retrieved from: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/gap-analysis-business-studentsskills-21st/docview/2046072453/se-2>
2. Biljakowska O. "Soft skills" як необхідна складова якісної професійної підготовки майбутнього вчителя. *Rocznik Polsko-Ukraiński*. 2018. Т. XX. S. 175–185. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.16926/rpu.2018.20.13>
3. Geisinger K.F. 21st century skills: What are they and how do we assess them? *Applied Measurement in Education*. 2016. №29(4). Pp. 245-249.
4. Hilton M.L., Pellegrino J. W. *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*. Washington: The National Academies Press, 2013. https://hewlett.org/wp-content/uploads/2016/08/Education_for_Life_and_Work.pdf
5. Briones G.B., Apat E.C., Lorica D.R. & Valenzuela M.P. Employers' Preference on Employability Skills of Business Management and Accounting Graduates. *International Journal of Academe and Industry Research*, (2021). Volume 2 Issue 4, pp. 70–89. DOI: <https://doi.org/10.53378/348730>
6. Krastina A. *Analysing the skills for working life to develop future-proof business education*: Thesis. Degree Programme in International Business Master of Business Administration. 2022. 107 p. URL: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/786556/Krastina_Anzelika.pdf?sequence=3
7. Які soft skills хочуть бачити роботодавці у співробітниках після початку війни? 2022, серпень. Режим доступу: <https://eba.com.ua/yaki-soft-skills-hochut-bachyty-robotodavtsi-u-spivrobitnykah-pislya-pochatku-vijny/>
8. Іщенко А.Ю. Національна платформа цифрової освіти як пріоритетний інструмент оновлення вітчизняної освітньої системи: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень, 2020. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/cyfrova-osvita.pdf> [in Ukrainian].

References:

1. Alshare, K. & Sewailem, M. F. (2018). A Gap Analysis of Business Students' Skills in the 21st Century: A Case Study of Qatar. *Academy of Educational Leadership Journal*, 22(1), 1-22. Retrieved from: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/gap-analysis-business-studentsskills-21st/docview/2046072453/se-2> [in English].

2. Biljakowska, O. (2018). "Soft skills" як neobkhidna skladova yakisnoi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia ["Soft skills" as a necessary component of quality professional training of the future teacher]. *Rocznik Polsko-Ukraiński*. T. XX. S. 175–185. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.16926/rpu.2018.20.13> [in Ukrainian].

3. Geisinger, K.F. (2016). 21st century skills: What are they and how do we assess them? *Applied Measurement in Education*, 29(4), pp.245-249 [in English].

4. Hilton, M.L., Pellegrino, J. W. (2013). *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*. Washington: The National Academies Press. Retrieved from: https://hewlett.org/wp-content/uploads/2016/08/Education_for_Life_and_Work.pdf [in English].

5. Briones, G.B., Apat, E.C., Lorica, D.R. & Valenzuela, M.P. (2021). Employers' Preference on Employability Skills of Business Management and Accounting Graduates. *International Journal of Academe and Industry Research*, Volume 2, Issue 4, pp. 70–89. DOI: <https://doi.org/10.53378/348730> [in English].

6. Krastina, A. (2022). *Analysing the skills for working life to develop future-proof business education*: Thesis. Degree Programme in International Business Master of Business Administration. 107 p. Retrieved from: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/786556/Krastina_Anzelika.pdf?sequence=3 [in English].

7. Yaki soft skills khochut bachyty robotodavtsi u spivrobitnykakh pislia pochatku viiny? [What soft skills do employers want to see in employees after the start of the war?]. (2022). Retrieved from: <https://eba.com.ua/yaki-soft-skills-hochut-bachyty-robotodavtsi-u-spivrobitnykakh-pislya-pochatku-vijny/> [in Ukrainian].

8. Ishchenko, A. Iu. (2020). *Natsionalna platforma tsyfrovoy osvity yak priorytetnyi instrument onovlennia vitchyznianoї osvitnoi systemy: analitychna zapyska*. [The national digital education platform as a priority tool for updating the national education system: an analytical note]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/cyfrova-osvita.pdf> [in Ukrainian].